

volilna pravica – preoblikovanje volilnih enot, kvalifikacije partij ali subjektivnih dejavnikov volitev itn.) pa so se dogajale v periodah od 30 do 40 let. V teh obdobjih so partije nastajale, zginjale ali se prenavljale. To pomeni, da so imele volitve funkcijo, da v vsaki razvojni fazi obstoječega konteksta družbene ureditve zagotavljajo pretok moči in pozicijo moči *vodilnim silam reprodukcije in razvoja* družbe skozi obstoječo ureditev. Partizem je bil potemtakem le derivat funkcije volilnega sistema.

Pri nas pa obstaja nevarnost, da, v nasprotju s povedanim, izoblikujemo volilni sistem le v skladu s trenutno podobo odnosov v *partističnem segmentu* pluralno-političnega sistema, kakršnega imamo zdaj. Moremo domnevati, da medpartijski odnosi na Poljskem ali na Madžarskem danes bistveno odlikavajo odnose med vodilnimi, razvojnimi – ter stagnantnimi oz. regresivnimi silami v družbeni podstati. V nasprotju s tem pa med-»partijski« odnosi pri nas (npr. partijsko-frakcijska, organizacijska razmerja v SZDL ali s SZDL) niso nujno zagotovilo za uveljavljanje in ohranjanje takšnega ravnotežja. Vprašanje je npr., kako naj nek tako širok sloj družbe, kot npr. podjetniki, zasebniki, inovatorji, strokovnjaki, ljudje iz poklicev, organizatorji proizvodnje, poslov itn., ki so v glavnem zunaj politike, vendar pa postajajo vse bolj »nosilna« razvojna sila – skozi volitve svojo moč ustrezno uveljavijo? Vprašanje je tudi, kako naj danes nek izredno širok segment družbenega razvojnega potenciala (npr. nezadovoljni delavci, nezaposleni, žene, neorganizirana mladina itn.) pride na volitvah do veljave?

Kako skozi volitve zagotoviti vsaj minimalno preusmeritev moči od partijsko-političnih vrhov, centrov, delitev (starih in novih) »ideološkega aparata« (Gramscijev termin) k družbi? In kako institucionalizirati volitve v sistem, ki bo odražal ta transfer? To je v enaki meri toliko politično kot idejno teoretsko vprašanje. To vprašanje izpostavlja našo osrednjo dilemo: kakšna naj bo organizacijska oblika politično-pluralističnega sistema? Seveda pod pogojem ohranjanja premoči družbeno-lastninskih odnosov, minimalnega konsenzualnega pristanka na socialistične vrednote in dejansko pravno regulacijo civilne družbe.

Upošteva je v polni meri tako »Partijo« kot »Alternativo« menim, da temeljna odločitev v dilemi ni relacija med »partijo« in »alternativo«. Se pravi, da dilema ni niti monopartijnost niti multipartijnost, partijnost oz. brezpartijnost – zunaj SZDL ali v njej, itn. Dilema se kaže v tem, kako, na kakšen način naj volitve izrazijo *realni interesni pluralizem družbe*. Volitve pri nas imajo – v duhu reforme – svojo šanso, če jim uspe, da bodo obče politično načelo oz. obče politično organiziranost transcendentale v *interesno-politični princip* in v njegovo predstavniško artikulacijo.

TONE PERŠAK

Volitve in vprašanje sistema volitev

Ključno vprašanje volitev je vprašanje sistema volitev, seveda v zvezi z vprašanjem, kaj naj volitve zagotavljajo ali vsaj omogočajo

Ta čas se je z vprašanjem o volitvah skoraj nemogoče ukvarjati docela nepristransko in zgolj teoretično. Razprava o spremembah slovenske ustave je najbrž vsakogar, ki kakorkoli že razmišlja o volitvah in volilnih sistemih, tako rekoč prisili-

la, da se opredeli za to ali ono varianto. To velja kajpak tudi zame, ki sem zagovarjal stališče, da bi bilo prav, če bi z amandmaji ob tem, da smo glede na Ustavo SFRJ prisiljeni ohraniti trodomne skupščine družbenopolitičnih skupnosti, omogočili sočasno uveljavitev obeh poglavitnih sistemov: večinskega in proporcionalnega. To pomeni, da bi v zборе združenega dela in zборе krajevnih skupnosti oziroma zборе občin volili po večinskem sistemu in v družbenopolitične zборе po proporcionalnem sistemu. Če pustimo za zdaj ob strani kandidacijske postopke in tudi volitve v zборе združenega dela, v katerih naj bi bilo še mogoče ohranjati elemente delegatskega sistema, sem se glede volitev v ostale zборе opredelil za čisti varianti sistemov brez kombiniranja, uvajanja možnosti preferenčnih glasov (čeprav se tej možnosti ne bi a priori odrekel) ipd. Za zборе občin in krajevnih skupnosti naj bi kandidirali občani/posamezniki, lahko seveda tudi na predlog ali s podporo političnih in drugih organizacij; kandidate pa naj bi določali (torej oblikovali liste kandidatov) izključno volilci z glasovanjem na kandidacijskih konferencah ali s podpisi v prid kandidata. V vski volilni enoti bi se seveda volil en »delegat«. Za družbenopolitične zборе naj bi s svojimi listami in programi kandidirale politične organizacije in vsaki naj bi v zboru pripadel tolikšen odstotek »delegatskih« mest, kolikšen odstotek glasov bi dobila na volitvah. Volilna enota naj bi bilo za ta zbor celotno področje družbenopolitične skupnosti, za skupščino katere volilci volijo. Princip je tako jasen, da je morda videti celo preveč shematičen in formalističen. Dejstvo, da gre za dva oziroma kar tri zборе vsake skupščine (od katerih bosta poslej dva splošno pristojna, tretji pa skoraj), pa tako rekoč narekuje takšno shematičnost oziroma čistost sistema. Argumentov za to je veliko.

V zadnjem času smo nemalokrat slišali zagotovilo: »Volitve 1990 bodo (ali morajo biti) demokratične, se pravi svobodne, neposredne in tajne...« To je seveda samo politična deklaracija, ki ničesar ne zagotavlja. S to deklaracijo npr. niti enakost volilne pravice še ni zagotovljena. Navsezadnje še vedno mnogi trdijo, da so bile ravno delegatske volitve najbolj demokratične in tudi neposredne, svobodne in tajne. In v bistvu je na osnovni ravni občan ali delavec v OZD res neposredno volil in ponekod tudi svobodno in tajno izbiral med več kandidati za delegata ali člane delegacije. Poglavitna vprašanja pa se odpro šele po teh elementarnih pogojih, in to so: enakost volilne pravice, način predlaganja in določanja kandidatov, preglednost sistema, enakopravnost kandidatov v času pred volitvami itd.

Odločitev, naj se v zbor občin (zbor krajevnih skupnosti) volijo »delegati« po večinskem in v družbenopolitični zbor po proporcionalnem sistemu, bi napovedovala in omogočala postopni prehod na dvodomno skupščino, kar je po mojem mnenju vsaj na državni (republiški) ravni nujno, medtem ko bi se na občinskih (mestnih ipd.) ravneh v prihodnosti gotovo lahko odločili tudi za enodomni sistem. Na eni strani bi tako imeli zbor občanov in na drugi politični zbor oziroma zbor politično organiziranih občanov ali političnih organizacij. Dobra plat takšne kombinacije je v prvi vrsti to, da bi bilo na ta način že v samo strukturo skupščine vgrajeno načelo vzajemne korekcije. Če »delegati« v zboru občanov zastopajo ali vsaj naj bi zastopali izrazito lokalne interese, pač vsak interese svoje volilne enote, se v političnem zboru preverjajo in artikulirajo ter konfrontirajo politični interesi splošnejšega značaja (programi posameznih političnih organizacij, interesnih skupin in gibanj itd.).

Zgolj večinski sistem volitev vedno pripelje v skupščino samo zastopnike določenega dela volilcev. Teoretično je celo možno, da v vseh volilnih enotah z minimalno večino, recimo 51% glasov, zmagajo kandidati ene politične organizacije in

to pomeni, da 49% volilcev ostane brez svojega zastopnika in glasu v skupščini. Takšnih skrajnih primerov praksa, če so volitve kolikor toliko demokratične, seveda skoraj ne pozna, toda del volilcev ob izključno večinskem volilnem sistemu vedno ostane nezastopan v skupščini. Proporcionalni sistem pa po drugi strani skoraj zagotavlja, da bo vsaka organizacija, ki ima vsaj kolikor toliko privlačen program, dobila nekaj mest v skupščini, in da bo zelo malo volilcev, ki so volili, ostalo brez zastopnika v skupščini (vprašanje nezainteresiranih volilcev, ki se niso udeležili volitev, je seveda vprašanje druge vrste). Seveda pa bi tudi to, če bi v skupščino volili zgolj po proporcionalnem sistemu, pomenilo enostransko skrajnost, ker bi to v preveliki meri blokiralo posamezne lokalne interese in sililo volilce, ki se ne želijo opredeljevati za politične organizacije, da se vendarle opredelijo za ta ali oni politični program, ali da sploh ne glasujejo. Iz te zadrege se države, kjer volijo le po proporcionalnem sistemu, rešujejo s korekcijami sistema, kot so možnost preferenčnih glasov, uvrščanje nedovisnih kandidatov na skupne liste ipd.

V kolikor bi se v zvezi z volitvami 1990 (verjetno pa bodo tudi še volitve leta 1994 odvisne od sedanjih ustavnih sprememb) odločili za izključno večinski sistem volitev v vse zборе (z neznatnimi korekcijami, kot je sedaj predlagano), bi s tem skoraj gotovo onemogočili organsko oblikovanje pluralističnega »političnega zemljevida Slovenije«. Tak sistem bi namreč organizacijsko in tudi v drugih pogledih še slabo razvitim novim političnim organizacijam praktično zaprl vrata v skupščino, saj je realno gledano nemogoče, da bi kandidat katerekoli od njih v katerikoli volilni enoti premagal kandidata ZK ali kandidata SZDL; še zlasti, v kolikor bi za izvolitev zadoščala relativna večina v enem samem krogu glasovanja. To pomeni, da bi bile nove politične organizacije prisiljene že pred volitvami, če bo predvideno samo eno glasovanje (oziroma pred drugim krogom) skleniti koalicijo, se odpovedati lastnim programom ter določiti skupnega kandidata v dani volilni enoti. Na ta način bi, kot rečeno, izgubile možnost nastopa z lastnimi posebnimi programi, slovenski pluralistični politični prostor pa bi se zreduciral na dvoje osnovnih grupacij: oblast in opozicija. To pa bi onemogočilo ali gotovo vsaj v veliki meri zavrlo ravno vse tisto, kar naj bi pozitivnega politični pluralizem omogočil: tekmovanje najbolj različnih idej in programov, ki naj bi ravno kot tekmovanje omogočalo napredek na večini področij družbenega življenja, ker naj bi se skozi tekmovanje uveljavljala kvaliteta idej. Izkušnje zahodnih demokracij kažejo, da v dvostrankarskih sistemih (ZDA) gre v večji meri za dva politična lobbyja, katerih uspešnost je odvisna zlasti od spretnosti in sredstev, vloženi v politični marketing, in le v manjši meri za resnično različna programa. Poleg tega pa je nedvomno, da bi bil nam bližji in tudi ustrežnejši večstrankarski sistem, ki prevladuje v evropskih državah s parlamentarno demokracijo in je vendarle zrasel iz kulturne in politične tradicije, ki je tudi del naše zgodovinske izkušnje. Tak sistem, ki seveda mora biti odprt tudi za vsa novo porajajoča se gibanja in interesne skupine, bi omogočil formiranje pluralističnega političnega prostora in hkrati omejil nevarnost pretiranega grupiranja na nacional(istič)ni osnovi in možni spopad dveh skrajnih političnih opcij: nacional(istič)ne internacionalistične v »jugoslovanski« varianti.

Upoštevati pa je treba tudi zorni kot volilca. Slovenski volilec bo spomladi leta 1990 volil hkrati v najmanj sedem zborov, v Ljubljani pa najverjetneje v deset zborov (v zbor krajevnih skupnosti, v zbor združenega dela in družbenopolitični zbor v občini, v zbor občin, zbor združenega dela in družbenopolitični zbor republiške skupščine ter v zvezni zbor Skupščine Jugoslavije, v posebnih družbenopolitičnih skupnostih pa še v zbor združenega dela, zbor občin in družbenopolitični

zbor skupščine posebne družbenopolitične skupnosti). Če bi se odločili za oba sistema, bi volilcu preprosto olajšali njegovo odločanje in omogočili večjo preglednost, saj bi se na tak način zmanjšalo število imen, med katerimi bo moral izbirati, hkrati pa bi mu omogočili lažjo identifikacijo političnih programov in odločitev za določen politični program (oziroma podporo eni od političnih organizacij), ki bi jo z izbiro med posameznimi kandidati za druge zборе lahko tudi sam zase ali še potrdil ali pa korigiral.

SLAVKO PEZDIRC

Sprejeti ponujeno kandidaturo?

Med mnogimi vprašanji, ki me vznemirjajo pred prihodnjimi splošnimi, neposrednimi in tajnimi volitvami, sem izbral za svoj prispevek pogled na volilne postopke z gledišča kandidata. Bojim se namreč, da v brezštevilnih razpravah o demokratizaciji volilnih postopkov postavljamo v ospredje predvsem globalne družbene in politične cilje ter metode, ponovno pa pozabljamo na temeljnega (tvornega in trpnega) nosilca vseh volilnih opravil – na kandidata. Prav od kakovosti razmerja med kandidatom, predlagatelji in njegovimi volilci bo v največji meri odvisno večje ali manjše zaupanje vseh bodočih potencialnih kandidatov v volilne postopke in njihove nosilce. Večje ko bo zaupanje kandidatov v korektnost predlagateljev, nosilcev volilnih postopkov, volilcev in navsezadnje tudi konkurentov, manj bo med kandidati nekritičnih avanturistov, preveč samozavestnih ambicioznejšev ali zgolj poslušnih izvajalcev volje drugih. Prepričan sem, da se na volitvah leta 1990 med kandidati še ne bodo pojavili vsi, ki bi zmogli in zaslužili zaupane funkcije, saj bodo mnogi previdno počakali v zavetrju in skrbno opazovali korektnost vseh volilnih postopkov v naši javnosti. Torej prihodnje volitve za naš razvoj niso pomembne samo kot sredstvo konstituiranja novih legitimnih in legalnih organov oblasti, ampak tudi kot vzorec delovanja nove, bistveno bolj demokratične in pluralistične kadrovske politike. Pomemben ni samo rezultat (kdo bo izvoljen), ampak ravno tako način (ves predvolilni in volilni postopek), s katerim bomo konstituirali nove organe oblasti.

V fazi evidentiranja kandidatov, ki bo odprta slehernemu volilcu – vsakdo bo torej lahko aktivno sodeloval v njej in predlagal vsakemu na zboru volilcev, z zbiranjem podpisov oziroma na podlagi pisnega soglasja s kandidatom – lahko pričakujemo glede na večjo širino možnih predlagateljev in šibko pripravljenost za nove naloge različno tehtne in utemeljene predloge evidentiranih kandidatov. Kakovostno šibkejši predlogi bodo lahko posledica slabe obveščenosti predlagatelja o kandidatu na eni ter specifičnih zahtevah funkcije na drugi strani, a tudi posledica nekritičnega oportunitizma ali celo prikritega karierizma. Odločilen je torej trenutek, ko posamezni predlagatelj imenuje možnega kandidata in skuša čim bolj nazorno in afirmativno utemeljiti njegovo kandidaturo in ko se mora zbor volilcev (ali podpisnikov) tej pobudi odzvati: ali s takojšnjo in popolno podporo ali z zahtevo po dodatnih informacijah, nemara celo obljubah, ali z odklonitvijo podpore. Čedalje manj bo pomembna v teh utemeljitvah gola pripadnost določeni organiza-